



Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2022)

Gülsüm TARAKÇI

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya
niversitesi
tggulsum@hotmail.com



<https://orcid.org/0000-0002-1150-981X>

Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı zmleme Yöntemine Göre *Forsa* Hikâyesinin İncelenmesi

*Review of Forsa Story According to Vladimir Propp's
Structured Narrative Analysis Method*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 24.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 12.12.2022

Yayım Tarihi/Published: 30.12.2022

Atıf/Citation

Tarakçı, G. (2022). Vladimir Propp'un Yapısal Anlatı zmleme Yöntemine Göre *Forsa*
Hikâyesinin İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (4), 1395-1415.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1193922>

Tarakçı, G. (2022). Review of Forsa Story According to Vladimir Propp's Structured Narrative Analysis
Method. *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (4), 1395-1415.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1193922>



Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

*Bu alışma, [Creative Commons Atıf 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Öz

Yapmış olduğu çalışmalarla masal incelemeleri dışında yapısal anlatı çözümlemesi alanına da yönetsel olarak önemli katkılar sunan Propp, bu alanda öncü bir isimdir. *Masalın Biçimbilimi* adlı eserinde Propp, masalları biçimsel açıdan ele alarak masalların işlevlerini belirler. Kişilerin eylemlerini işlev olarak tanımlar ve bu eylemlerin olay örgüsü içinde bir anlam ve değer kazandığını söyler. Ona göre masalarda olay örgüsü içinde yer alan kişiler değişse de eylemler değişmemekte, bu da masalarda değişmeyen yapısal bir düzenin varlığını gözler önüne sermektedir. Yapısal açıdan yüz Rus halk masalı üzerinde yaptığı çalışmada değişmeyen otuz bir işlev tespit eden Propp, her işlevin mutlaka her masalda bulunmayacağını, ancak bu işlevlerin her masalda sırasıyla yer aldıklarını söyler. Ayrıca bütün işlevlerin ardı sıra okunması halinde her bir işlevin bir önceki işlevin mantıksal bir gereklilik sonucu oluştuğuna dikkat çeker. İşlevlere birer ad verdikten sonra işlevlerin tanımlarını yapıp onları birer simgeyle de belirleyen Propp, böylece masalların inceleme sonunda birer şemasını da ortaya koyar. Ayrıca bu otuz bir işlevin mantıksal olarak belirli kümelenmeler oluşturduğuna dikkat çeken Propp, bu alanların işlevleri gerçekleştiren kişilere uygun düşen eylem alanları olduğunu belirtir ve tespit ettiği eylem alanlarından hareketle de masalarda yedi kişinin yer aldığını söyler.

Bu çalışmada Türk hikâyeciliğinin öncü isimlerinden Ömer Seyfettin'in *Forsa* adlı hikâyesi, Propp'un yapısal anlatı çözümleme yöntemi çerçevesinde incelenecektir. İncelemenin amacı, masallara uygulanan bu yöntemin bir hikâyeye uygulanıp uygulanamayacağını, uygulanabilirse ne ölçüde yöntemin kriterleriyle örtüşeceğini ve metnin derin yapısında ifadesini bulan iletinin eylemler-kişiler arasındaki fonksiyonel ilişkilerle nasıl görünür kılındığını ortaya koymak olacaktır. İncelemenin sonunda görülmüştür ki *Forsa* hikâyesi Propp'un belirlediği işlevlerle çok büyük bir oranda örtüşmekte ve hikâyedeki iletinin belirlenmesinde de bu yöntem yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Propp, Ömer Seyfettin, *Forsa*, yapısal anlatı çözümleme metodu, işlev, hikâye.

Abstract

Propp, who has made significant proceptive contributions to the field of structural narrative analysis besides tale studies with his work, is a pioneer in this field. In his work of Formality of Tales, Propp takes the tales from a formal point of view and determines the functions of tales. Defines tale person's actions as functions and says that they gain meaning and value within the plot. According to him, although the persons involved in the plot in tales change, the actions do not change, which reveals the existence of a structural order that does not change in tales. Propp, who has identified thirty-one functions that remain unchanged in his work on a hundred Russian folk tales from a structural point of view, says that not every function necessarily be found in every tale, but these functions are included in each tale respectively. He also draws attention to the logical necessity of each function in the event that all functions are read consecutively. After giving the functions a name, Propp defines the functions and identifies them with an icon, thus revealing a

schema of the tales at the end of the review. Propp also noted that these thirty-one functions logically create certain clusters, noting that these areas are areas of action suitable for the people performing the functions, and that there are seven people in the tales based on the areas of action he has identified.

In this study, the story of Ömer Seyfettin, one of the pioneers of Turkish storytelling, called Forsa will be examined within the framework of Propp's structural narrative analysis method. The purpose of the examination will be to reveal whether this method, which is applied to fairy tales, can be applied to another genre, to what extent it will coincide with the criteria of the method if it is applied, and how the message expressed in the deep structure of the text is made visible by the functional relations between actions and persons. It has been seen that the Forsa story overlaps to a great extent with the functions determined by Propp and this method is a guide in determining the message in the story.

Key words: Propp, Ömer Seyfettin, Forsa, structural narrative analysis method, function, story.

Giriş

Temelini olay örgüsünün oluşturduğu masal, hikâye, halk hikâyesi, roman, mesnevi gibi edebî türler, “anlatma esasına bağlı edebî metinler”dir (Aktaş, 2000, s.11). Bu metinlerin, farklı eleştirel yaklaşımlarla incelenmesi mümkündür. Kimi zaman toplumu, kimi zaman sanatkârı, kimi zaman da okuru veya eseri hareket noktası olarak alan bu farklı yaklaşımlar (Moran, 2017, s.10) eleştirel birer bakış açısı sunarlar.

Halk edebiyatının anlatı türleri içerisinde önemli bir yere sahip olan masallar, anlatıyı merkez alan çalışmalarla çeşitli incelemelere tabi tutulmuştur. ‘Masal tipleri’ ve ‘masal motifleri’ üzerinde yapılan çalışmalar, masalların içeriklerinden hareketle belirlenen sınıflandırmalardır. İçerik üzerinde duran araştırmacıların aksine, Rus halk bilimcisi Viladimir Propp (1895-1970), masalları şekil ve yapı açısından inceleyerek *Masalın Biçimbilimi* (1928) adlı eseriyle masalların yapısal yönden incelenmesinin önemine vurgu yapar. “Propp’a göre, masalları temleri esas alarak sınıflandırmak araştırmacıları doğru sonuca ulaştırmamaktadır. Temlerin, özellikle de peri masallarının temleri birbiriyle çok yakından ilgilidir. Bu nedenle çalışmasını peri masalları üzerinde hazırla(r).” (Çıblak, 2005, s.129-130) İncelemesini yüz Rus halk masalı üzerinde yapan Propp’un “amacı, yüzeydeki çeşitlilik, çok renkli özellik altında, binlerce masala ortak olabilecek ‘işlevsel’ birimleri bulup ortaya çıkarmak, bir başka deyişle, halk masalının yapısını düzenleyen değişmez yasaları belirlemektir.” (Rifat, 1985, s.6).

Propp (1985, s.31-35), yaptığı çalışmanın temel iddialarını şu dört maddede toplar:

1. Kişiler, kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, masalın değişmez, sürekli öğeleri, kişilerin işlevleridir. İşlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir.
2. Olağanüstü masalın içerdiği işlevlerin sayısı sınırlıdır.
3. İşlevlerin dizilişi her zaman aynıdır.
4. Bütün olağanüstü masallar yapıları açısından aynı türe bağlanırlar.

Bu tespitler ışığında masallardaki temel bölümlerin kişilerin eylemleri olduğunu söyleyen Propp, bu eylemlerin de olay örgüsünün içinde bir anlam taşıdıklarını ifade eder. Böylece masalarda kişiler değişse de yapılan eylemlerin değişmemesinden hareketle, masalarda tespit ettiği sıraya göre temelde 31 işlevin varlığından söz eder ve her bir işlevin gösterdiği eylemi açıkladıktan sonra eylemin tanımını yapar, her bir tanıma da bir simge belirler. Bu simgelerle de, masalarda çıkan neticenin şematik bir karşılaştırmasını yapar. “Bu çalışmasıyla her birimin bir sistem içinde yer aldığı ölçüde değer kazanacağını gösteren Propp, *sistem/yapı* kavramlarının önemini kanıtlamış” (Dervişcemaloğlu, 201, s.21) olur.

Masallara bir başlangıç durumuyla giriş yapıldığını söyleyen Propp, her ne kadar başlangıç durumunun bir işlev niteliği taşımadığını belirtse de yine de bu bölümün yapısal açıdan önemli bir öge niteliği taşıdığını ifade eder. Propp (1985, s.35-70) masalarda sırasıyla kişilerin eylemlerine göre belirlediği 31 işlevi şöyle sıralar:

0. Başlangıç durumu.
1. Aileden biri evden uzaklaşır. (Tanımı: uzaklaşma, simgesi β)
2. Kahraman bir yasakla karşılaşır. (Tanımı: yasaklama, simgesi Υ)
3. Yasak çiğnenir. (Tanımı: yasağı çiğneme, simgesi δ)
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır. (Tanımı: soruşturma, simgesi ϵ)
5. Saldırgan kurbanı ile ilgili bilgi toplar. (Tanımı: bilgi toplama, simgesi ξ)
6. Saldırganın kurbanını veya servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener. (Tanımı: aldatma, simgesi η)
7. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur. (Tanımı: suça katılma, simgesi θ)
8. Saldırgan aileden birine zarar verir. (Tanımı: kötülük, simgesi A)
- 8.a. Aileden birinin bir eksiği vardır; aileden biri bir şeyi elde etmek ister. (Tanımı: eksiklik, simgesi a)
9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek veya bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gider. (Tanımı: aracılık, geçiş anı, simgesi B)
10. Arayıcı-kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. (Tanımı: karşı eylemin başlangıcı, simgesi C)
11. Kahraman evinden ayrılır. (Tanımı: gidiş, simgesi \uparrow)

12. Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, bir saldırı vb. ile karşılaşır. (Tanımı: başışçının ilk işlevi, simgesi D)
13. Kahraman ileride kendisine başışta bulunacak kişinin eylemlerine tepki gösterir. (Tanımı: kahramanın tepkisi, simgesi E)
14. Büyülü nesne kahramana verilir. (Tanımı: büyülü nesnenin alınması, simgesi F)
15. Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da götürülür. (Tanımı: İki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk, simgesi G)
16. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir. (Tanımı: çatışma, simgesi H)
17. Kahraman özel bir işaret edinir. (Tanımı: özel işaret, simgesi I)
18. Saldırgan yenik düşer. (Tanımı: zafer, simgesi J)
19. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır. (Tanımı: giderme, simgesi K)
20. Kahraman geri döner. (Tanımı: geri dönüş, simgesi ↓)
21. Kahraman izlenir. (Tanımı: izleme, simgesi Pr)
22. Kahramanın yardımına koşulur. (Tanımı: yardım, simgesi Rs)
23. Kahraman kimliğini gizleyerek kendi ülkesine ya da başka bir ülkeye varır. (Tanımı: kimliği gizleyerek gelme, simgesi O)
24. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer. (Tanımı: asılsız savlar, simgesi L)
25. Kahramana güç bir iş önerilir. (Tanımı: güç iş, simgesi M)
26. Güç iş yerine getirilir. (Tanımı: güç işi yerine getirme, simgesi N)
27. Kahraman tanınır. (Tanımı: tanınma, simgesi Q)
28. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar. (Tanımı: ortaya çıkarma, simgesi Ex)
29. Kahraman yeni bir görünüm kazanır. (Tanımı: biçim değiştirme, simgesi T)
30. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır. (Tanımı: Cezalandırma, simgesi U)
31. Kahraman evlenir ya da tahta çıkar. (Tanımı: evlenme, simgesi W)

Propp'un tespit ettiği bu 31 işlev, kendi içinde pek çok alt başlıklara da ayrılır. Ancak bunların her masalda yer almadığını vurgulayan Propp, eksik olsa da yine de bu sıranın değişmediğini ve işlev sayısının 31'i aşmadığını ifade eder. Ayrıca bu 31 işlevin mantıksal olarak belirli kümelenmeler oluşturduğuna dikkat çeken Propp (1985, s.83-84), bu alanların işlevleri gerçekleştiren kişilere uygun düşen eylem alanları olduğunu belirtir ve tespit ettiği eylem alanlarını da şu başlıklar altında toplar:

1. **Saldırganın (ya da kötü kişinin) eylem alanı:** Şu işlevleri kapsar: Kötülük (A), çatışma ve kahramana karşı sürdürülen başka kavga biçimleri (H), izleme (Pr).
2. **Bağışçının (ya da sağlayıcının) eylem alanı:** Şu işlevleri kapsar. Büyülü nesnenin aktarılmasının hazırlanması (D), büyülü nesnenin kahramana verilmesi (F).
3. **Yardımcının eylem alanı:** Şu işlevleri kapsar. Kahramanın uzamda yer değiştirmesi (G), kötülüğün ya da eksikliğin giderilmesi (K), izlenme sırasında yardım (Rs), güç işleri yerine getirme (N), kahramanın biçim değiştirmesi (T).
4. **Prensesin (aranan kişi) ve babası'nın eylem alanı:** Şu işlevleri kapsar. Güç işleri yerine getirme isteği (M), bir özel işaretin zorla benimsettirilmesi(J), düzmece kahramanın ortaya çıkarılması (Ex), gerçek kahramanın tanınması (Q), ikinci saldırganın cezalandırılması (Q), evlenme (W) işlevlerini kapsar.
5. **Gönderenin eylem alanı:** Yalnızca kahramanın gönderilmesi işlevini (geçiş anı, B) kapsar.
6. **Kahramanın eylem alanı:** Şu işlevleri kapsar. Arayış amacıyla gidiş (C↑), bağışçının isteklerine tepki (E), evlenme (W) işlevlerini kapsar.
7. **Düzmece kahramanın eylem alanı:** Arayış amacıyla gidişi (C↑), bağışçının isteklerine karşı gösterilen ve her zaman olumsuz (olumsuz E) tepkiyi, asılsız savları (L) kapsar.

Bu yedi eylem alanının varlığından hareketle de masalarda 7 kişinin yer aldığını söyleyen Propp, bu 7 kişiyi de şöyle belirler: 1. Saldırgan (kötü kişi), 2. Bağışçı (sağlayıcı), 3. Yardımcı, 4. Prenses ve babası (Aranan kişi ya da nesne), 5. Gönderen, 6. Kahraman ve 7. Düzmece Kahraman.

Propp'a göre her masalın akışında yer alan 4 temel bölüm vardır. Bunlar da sırasıyla şunlardır: 1. Başlangıç, 2. Eksiklik (gerilim ve düğüm), 3. Zafer, 4. Ortaya Çıkarma (çözüm). (Akerson, 2010, s.169) Bu bölümler hikâye türünde yer alan Giriş/Serim (başlangıç) –Gelişme/Düğüm (eksiklik) ve Çözüm/Sonuç (zafer ve ortaya çıkarma) bölümleri olarak da nitelendirilebilir.

Metni hareket noktası olarak ele alan ve masalara uygulanan bir yöntemin anlatma esasına bağlı bir başka türe uygulanıp uygulanamayacağını ve metnin derin yapısında ifadesini bulan iletinin eylemler-kişiler arasındaki fonksiyonel ilişkilerle nasıl görünür kılınacağını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle Ömer Seyfettin'in hikâyeciliğine kısaca değinilecek ardından da *Forsa* hikâyesi Propp'un yapısal anlatı çözümleme kriterlerine göre incelenecektir.

Ömer Seyfettin'in Hikâyeciliği ve *Forsa*:

Edebiyata şiir ile başlayan Ömer Seyfettin (1884-1920), şâir kimliğinden çok hikâye yazarlığıyla tanınan bir isimdir. Maupassant tarzı olarak adlandırılan hikâyeciliğin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisidir. Olay örgüsünün kişi, zaman ve mekân unsurlarına bağlı olarak geliştiği bu tür hikâyelerde olaylar, serim, düğüm, çözüm sırasına göre bir seyir takip eder. Mantıksal bütünlükle gelişen olaylar, merak unsurunun doruğa çıkmasıyla düğümlenir ve bu düğüm hikâyenin sonunda çözüme ulaşır. Çoğu zaman çarpıcı bir sonla biten bu hikâyelerde düğümün çözülmesiyle beraber mesaj da netlik kazanır.

“Güçlü bir gözlem yeteneğine sahip olan Ömer Seyfettin, alelade bir olayı ya da en küçük, sıradan bir durumu hikâyeye dönüştürmeyi başarabilen velut bir yazardır.” (Tarakçı, 2019, s.215) Çocukluk anıları, içinde yaşadığı dönemin siyasî ve sosyal çehresi, Türk tarihi, tanık olduğu hadiseler ve yaşadığı çatışmalar onun hikâyelerinin malzemesini oluşturur. Onun sanatkâr ruhuyla yeniden kurulan bu malzemeler, okura vermek istediği mesajın sözcülüğünü yaparlar. Ömer Seyfettin'in topluma telkin etmek istediği insan tipinin hikâyelerinde ferdiyetlerinden sıyrıldıklarını söyleyen Argunşah (2005, s.207), şöyle der:

“Ömer Seyfettin hiçbir şeyi ferdin özel meselesi olarak almaz. Ona göre her ferdi görünüşe sahip mesele, aslında sosyal boyutları olan bir durumdur. Bu sebeple o, bütün meselelere içinde özeli taşıyan genelliği açısından bakar. Fertleri anlatırken kalabalıkları işaret eder.”

Özellikle *Eski Kahramanlar* başlığı altında kaleme aldığı tarih konulu hikâyelerinde çizdiği kahramanlarla millî şuuru diri tutmaya, kolektif bilinci uyandırmaya çalışan Ömer Seyfettin, bu kahramanlar aracılığıyla teklif ettiği insan tipini de ortaya koyar. Ömrünün yarısını esir olarak geçiren eski bir Türk forsasının hikâyesini anlattığı *Forsa* hikâyesinde de, Ömer Seyfettin tarihten ödünç aldığı malzemeyi kendi kurgusuyla okurlara sunar ve bu hikâye kahramanı ile de vermek istediği mesajı görünür kılar:

“Meşhur Türk gemicilerinden Kara Memiş, otuz yaşındayken Malta korsanlarına esir düşer. Kırk yıl esir kalan Kara Memiş'in bütün isteği, memleketi Edremit'e kavuşmaktır. İnancını bir an olsun yitirmeyen Kara Memiş, yine ünlü bir Türk denizcisi olan oğlu Turgut Reis tarafından kurtarılır. Kırk senedir dövüşe hasret kalan Kara Memiş, düşmanla savaşmak ister. Oğlu, vurulursa vatana hasret gideceğini söylese de Kara Memiş'i ikna edemez. Türk bayrağının dalgalandığı yeri vatan olarak gören Kara Memiş, yanındakilerden şehit olursa Türk bayrağını üzerine örtmelerini ister. Bu anlayış aynı zamanda hikâyenin ana düşüncesidir. Kara Memiş, kahramanlık, özgürlüğüne düşkünlük, vatanına ve bayrağına aşk derecesinde bağlılık, azim ve irade sahibi oluş, ümidini hiçbir zaman kaybetmemek gibi birçok özelliği

şahsiyetinde toplamıştır. Hikâyede bayrak ve vatan sevgisinin esaret kavramıyla birlikte işlenmesi eserin değerini artırmaktadır.” (Ogur, 2011, s.106)

Propp’un Yapısal Anlatı Çözümleme Yöntemine Göre *Forsa* Hikâyesinin İncelenmesi

Propp’un tespit ettiği 31 işlevin “birçoğu, kimi zaman aynı sırada olmasalar bile, öykü, roman, tiyatro gibi anlatısal türlerde de görülebilirler.” (Kıran ve Kıran, 2011, s.169) Bu çalışmada *Forsa*, hikâyenin olay örgüsündeki kronolojik sıraya göre değil, Propp’un tespit ettiği işlev sırasına göre incelenmeye çalışılacaktır.

0.işlev: Başlangıç durumu: Akdeniz’de bir adanın bahar vakti tasviriyle başlayan hikâye, bu adada esir bir hayat süren hikâye kişinin tanıtılmasıyla devam eder. Kamburu çıkmış, “saçı, sakalı bembeyaz” bir “ihtiyar” (s.217) olarak okura tanıtılan Kara Memiş, hikâyenin başkişisidir. “Sırtında yırtık bir çuval” (s.217) olan bu ihtiyarın “çiplak ayakları(nın) topraktan yoğrulmuş” (s.217) sanılacak bir görünümde ve “zayıf kolları(nın da) kirli tunç renginde” (s.217) olduğu belirtilir. Geriye kırılmalarla anlatıcı onun “eski bir Türk forsası” (s.217) olduğu bilgisini verir ve onun dilden dile anlatılan kahramanlıklarını, ne yaman bir gemici olduğunu ve denizlere adeta hükmedişini de okura şöyle sunar:

“Daha yirmi yaşındayken Tarık Boğaz’ını geçmiş, poyraza doğru haftalarca, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rast geldiği ücra adalardan cizyeler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle berbat etmişti. O vakitler Türkeli’nde namı dillere destandı. Padişah bile kendisini saraya çağırtmıştı, maceralarını dinlemişti. Çünkü Hızır aleyhisselamın gittiği diyarları dolaşmıştı. Öyle denizlere gitmişti ki üzerinde dağlardan, adalardan büyük buz parçaları yüzüyordu. Oraları başka bir cihandı. Altı ay gündüz, altı ay gece olurdu! Karısını işte bu, senesi bir büyük günle bir büyük geceden ibaret olan başka cihandan almıştı.” (s.218)

Ömrü denizlerde geçen, eşi ve oğluyla birlikte mutlu bir aile hayatı yaşayan Kara Memiş, henüz daha otuz yaşında “*dinç, levent, kuvvetli bir kahramanken Malta korsanlarının eline*” (s.217) esir düşmüş ve kırk yıldan fazla bir süredir de denizlerden, ailesinden, memleketinden ayrı, esaret altında bir hayat sürmektedir.

1.işlev: Uzaklaşma işlevi (β), aileden birinin evden uzaklaşması eylemidir. Uzaklaşma eylemini gerçekleştiren, Kara Memiş’tir. Hikâyede Kara Memiş’in uzaklaşma işlevini gerçekleştirdiğini belirten somut bir cümle yoktur. Ancak bir Türk forsası olarak ömrü denizlerde geçen, hatta bir sefer dönüşünde “*gecesi altı ay süren bir adadan karısını*” (s.221) kaçıran, onunla “*kenarsız denizin ortasında*” (s.218) evlenen ve oğlu Turgut’u da bu dönüş yolunda Çanakkale’yi geçerken kucığına alan

Kara Memiş'in uzaklaşma eyleminin, tutsak olmasıyla neticelenecek olan son seferi olduğu anlaşılmaktadır. Okur bu bilgiyi hikâyenin satır aralarından çıkarır.

2.işlev: Yasaklama işlevi (Y), kahramanın bir yasakla karşılaşmasıdır. Bu işlev, Kara Memiş'in otuz yaşında Malta korsanlarının eline düşmesiyle başlar. Korsanların elinde artık bir esir olan Kara Memiş'e getirilen en büyük yasak, özgürlüğünün elinden alınmasıdır. Hürriyetinden yoksun olması, denizlere pupa yelken açılmaması, vatanından ve ailesinden uzak *"yirmi sene iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine bağlanmış"* (s.217) olarak yaşaması, Kara Memiş gibi bir forsa için büyük bir ızdıraptır.

3.işlev: Yasağı çiğneme işlevi (δ), Propp'a göre 2. işlevle beraber ikili bir öge oluşturur. Malta korsanlarının elinde esir olan Kara Memiş'in hür bir hayat sürmesi ona konulan yasakla engellenir. Ancak o, bu yasağı kendisini zincire vuran korsanlar eliyle çiğner. Şöyle ki; *"Elli yaşına gelince korsanlar onu 'Artık iyi kürek çekemez!' diye çıkarıp bir adada satmışlardı. Efendisi bir çiftçiydi. On sene kuru ekmekle onun yanında çalıştı."* (s.218) Kara Memiş, tam anlamıyla özgür olamasa da en azından artık ayaklarındaki zincirlerden kurtulmuştur. Bu zincirler yirmi yıl içinde çürümüş, küflenmiş ama yine de yenisi takılarak yenilenmiştir. Artık istediği gibi abdest de alabilmekte, kıbleye dönerek namazını kılıp dua edebilmektedir. Denilebilir ki, Kara Memiş, kendisine konulan yasağı, kısmen çiğnemiş olsa da hâlâ emir altında bir esirdir ve on yılını efendisinin yanında esir bir ırgat olarak çalışarak geçirir.

Propp (1985, s.37), "Bu aşamada, yeni bir kişi ortaya çıkar; bu kişiyi, saldırgan (kötü kişi) olarak nitelendirebiliriz. Bu saldırganın rolü, mutlu ailenin huzurunu bozmak, mutsuzluk yaratmak, kötülük yapmak, zarar vermektir." der. Bu aşamada, karşımıza çıkan saldırgan kişi, Kara Memiş'in satıldığı efendisi çiftçidir. Onun hükmü altında karın tokluğuna çalışan ve başını sokacak bir dam bulan Kara Memiş, zincire vurulmamış olsa da bedeniyle beraber geleceği de para ile satın alınmıştır. Ama yine de korsanların elinde olmaktan daha iyi bir hayat sürer ve Allah'a şükredek çok şey bulur. Fakat efendiye satılmasından on yıl sonra bu durum daha kötüye giderek değişir:

"Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi onu sözde azat etti. Bu azat etmek değil, sokağa, açlığa, perişanlığa atmaktı. İhtiyar esir, bu viran bağın içindeki harap kulübeyi buldu. İçine girdi. Kimse bir şey demedi. Ara sıra kasabaya iniyor, ihtiyarlığına acıyanların verdiği ekmek parçalarını toplayıp dönüyordu. On sene daha geçti. Artık hiç kuvveti kalmamıştı. Hem bağ sahibi de artık kendisini istemiyordu. Nereye gidecekti?" (s.218-219)

Bu aşamada okurun karşısına çıkan üçüncü saldırgan kişi de, efendinin (çiftçi), sözde azat edip sokağa atmasından sonra Kara Memiş'in başını soktuğu viran kulübenin yer aldığı bağın sahibidir. Böylece Kara Memiş, yirmi yılını korsanların elinde, on

yılını efendinin yanında ve son on yılını da yapayalnız ve daha da ihtiyarlamış bir şekilde açlık ve sefalet içinde geçirir. Üstelik viran kulübenin bulunduğu bağın sahibi de Kara Memiş'i artık istememektedir.

4.işlev: Soruşturma işlevi (ε), saldırganın bilgi edinmeye çalışması eylemidir. Hikâyede bu eylem saldırganın değil, kurbanın, yani Kara Memiş'in, soruşturması şeklinde gerçekleşir. Propp (1985, s.38) "Soruşturmanın tersi, saldırgana kurbanı tarafından sorulan sorular biçiminde ortaya çıkar." der ve "bazı ayrı durumlarda da soruşturmanın başka kişiler aracılığıyla yapıldığı(nı)" söyler.

Hikâyede, kırk yıldan fazla bir süredir vatanından, memleketi Edremit'ten, eşinden ve oğlundan ayrı kalan Kara Memiş, derin düşüncelere dalarak hep doğduğu toprakları ve ailesini düşünür. Bedenen çok uzaklarda olsa da ruhen hep vataniyla ve ailesiyle beraberdir. Denizde dünyaya gelen oğlunu, "şimdi kırk beş yaşında olmalıydı. Acaba yaşıyor muydu? Hayalini unuttuğu karlardan beyaz karısı acaba hâlâ sağ mıydı?" (s.218) diyerek düşünür. Düşüncelerinde konuşur, sorular sorar; ama cevabını alamaz.

5.işlev: Bilgi toplama işlevi de (ξ), bir önceki işlev gibi saldırganın kurbanıyla ilgili bilgi toplaması şeklinde değil de, kurbanın beklentilerine, arzularına cevap bulmaya çalışması şeklinde gerçekleşir. Ömrünün yarısından fazlasını esir olarak geçiren Kara Memiş'in gözleri hep ufuktur, hep bekleyiş içindedir:

"Gök kadar boş, gök kadar sakın duran denize baktı, baktı.

-Hayırdır inşallah!" (s.217)

"Gkle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı. Fakat görünürde bir Şey yoktu." (s.217)

"Denizin gökle birleştiği yere yine baktı. Evet, mutlaka geleceklerdi. Buna o kadar emindi ki!..." (s.219)

Kara Memiş'in beklediği ve geleceğinden emin olduğu, Türk gemileridir. Kendisini kurtarmak için Türklerin geleceğine inanan ve bu inançla kırk yıldan fazla bir süredir bekleyen Kara Memiş, her gün defalarca gözlerini ufka diker ve ufakta bir işaret gözler. O, bu gözlemlerini kırk yıldır her gece gördüğü rüyalarına dayanarak yapar. "Her gece uykusunda kendini kurtarmak için birçok geminin pupa yelken geldiğini gören zavallı eski (bir) Türk forsası" (s.217), "Kırk sene görülen bir rüya yalan olmaz." (s.219) inancıyla rüyalarının yorumunu yapar. Her gece aynı rüyayı görmesi, onun arayışlarına, beklentilerine, arzularına verilen birer cevap olarak düşünülebilir.

6.işlev: Aldatma işlevi (η), hikâyede saldırganın kurbanını ya da servetini ele geçirmek için onu aldatması şeklinde değil, kurbanın ve servetinin savaşarak ve satın alınarak ele geçirilmesi suretiyle gerçekleşmesi söz konusudur. Malta korsanları, her ne kadar hikâyede bu ayrıntı verilme de okur satır aralarından bu bilgiyi çıkarır, Kara Memiş'i savaşarak ele geçirip esir ederler; efendi (ifti) de artık yaşlanmış olan

Kara Memiş'i korsanların pazarda satmasıyla ona sahip olur ve emrinde kullanmaya başlar. Burada saldırganların ele geçirdiği Kara Memiş gibi bir Türk leventi ile beraber onun serveti olarak nitelendirilebilecek gücü, kuvveti ve gençliğidir de.

7.işlev: Suça katılma işlevi (θ), kurbanın istemeyerek düşmanına yardım etmesidir. Malta korsanlarına esir düştükten sonra yaz, kış, fırtına, kar, güneş demeden zorla “*yirmi sene onların kadirgalarında kürek çek(en)*” (s.217) Kara Memiş, istemeyerek düşmanlarına yardım etmiş olur.

8. ve 8a işlevleri: Kötülük (A) ve eksiklik (a) işlevleri, saldırganın aileden birisine zarar vermesi, bu zararlar birlikte kahramanda bir eksikliğin meydana gelmesi ve kahramanın arzu ettiği bir dileğe kavuşma arzusunda olması durumudur. Bu noktada bu işlevin, ilk yedi işlevin bir neticesi olduğunu ve bu yedi işlevin de anlatının hazırlayıcı bölümü olduğunu söyleyen Propp (1985), olay örgüsünün kötülük aşamasında düğümlendiğini belirtir. Bu aşamada saldırgan, kahramana zarar verir ve bu zarar çeşitli şekillerde gerçekleşebilir; bu zararın sebep olacağı kötülük de bir eksiklikle neticelenir. Hikâyede Malta korsanlarının Kara Memiş'i yirmi yıl esir tutarak kadirgalarında kürek çektirtmeleri, ardından efendinin pazarda satılan Kara Memiş'i kendi hizmetinde on yıl kullanması Kara Memiş'in özgürlükten yoksun kalmasına neden olur ki, bu kötülüğün sebep olduğu eksiklik de eski Türk forsasının vatanından, memleketinden ve ailesinden ayrı kalmasına neden olur. Her ne kadar Kara Memiş'in ayaklarına zincir vurulup hürriyeti elinden alınsa da onun özgür ruhuna hiçbir şekilde zincir vurulamaz. O daima bir gün mutlaka kurtarılacağına inanır. Anlatıcı onun bu tükenmeyen inancını ve arzusunu okura şöyle sunar:

“Bütün ümidi memleketine, Edremit'e kavuşmaktı. Otuz sene içinde hiçbir an ümidini kesmedi. ‘Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, elli yıl esirlikten sonra da memleketime kavuşacağıma öyle inanırım!’ derdi.” (s.218)

Yine aynı şekilde Kara Memiş'in gerçekleşmesini istediği bir hayali de şöyle ifade edilir:

“Kırk senedir yalnız taht yerinin, İstanbul'un minareli ufku hayalinden hiç silinmemişti. ‘Bir gemin olsa, gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım.’ diye düşünürdü.” (s.218)

Kara Memiş, Türk gemilerinin bir gün kendisini kurtarmaya geleceğine o kadar inanır ki tabiat bile onunla aynı dili konuşur, aynı arzuyu dile getirir. Martıların sesinde bile onun bu ümidi yankılanır:

“Kulübe duvarının dibine dayandı. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. İlkbahar bir ümit tufanı gibi her tarafı parlatıyordu. Martıların: -Geliyorlar, geliyorlar, seni kurtarmaya geliyorlar! gibi işittiği tatlı seslerini dinleye dinleye daldı.” (s.219)

9.işlev: Aracılık ya da geçiş anı işlevinde (B), kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır ve bu durum üzerine bir emirle bir kahraman gönderilir. Bu kahraman, Propp'un (1985, s.45) ifadesiyle "arayıcı-kahraman"dır. Ancak hikâyede, "arayıcı-kahraman"ın hikâyesi değil, yetmişli yaşlarında olduğu anlaşılan ve hayatının elli yılından söz edilen Kara Memiş'in, yine Propp'un adlandırmasıyla, "kurban-kahramanın"ın hikâyesini anlatır. Bir anlamda dünyayla bağlantısı kopmuş olan Kara Memiş'in, hiçbir şekilde içinde bulunduğu şartları ve durumu haber verme imkânı yoktur. Dolayısıyla onun maruz bırakıldığı kötülüğü ortadan kaldırmak için bir kahramanın gönderilmesi söz konusu değildir. Ancak hikâyedeki olay zamanından anlaşılmaktadır ki, zaman Türk forsalarının Akdeniz'de mücadele verdiği tarihi bir dönemdir. Hikâyenin daha ilk cümlesinde bu ipucu okura verilir:

"Akdeniz'in esâtir yuvası nihaysiz ufuklarına bakan küçük tepe..." (s.217)

Ayrıca Türk donanmasıyla limana giren ve "*Ben karaya cenk için çıkıyorum.*" (s. 221) diyen Türk forsası Turgut, adayı fethetmek, kâfir elinde bulunan toprakları vatan yapmak için gelen bir leventtir. Akdeniz'de korsanlarla savaşmak, adalara fetihler düzenlemek Türk denizcilerinin görevidir. Böylece kâfir elinden kurtarılacak olan her adada, her türlü kötülük de son bulacaktır.

10.işlev: Karşıt eylemin başlangıcı işlevi (C), arayıcı-kahramanın eyleme geçmeyi kabul etmesi ya da eyleme geçmeye karar vermesi eylemidir. Bir önceki işlevde de ifade edildiği gibi Türk donanmasının adaya gelişiyle bu süreç başlamış olur.

11.işlev: Gidiş işlevinin (↑), kötülük, aracılık ve karşıt eylemin başlangıcı işlevleriyle beraber olay örgüsünün düğüm noktasına bağlandığını ifade eden Propp, anlatıya bu noktada yeni bir kişinin katıldığını söyler ve bu kişiyi "bağışçı (sağlayıcı)" olarak adlandırır. "Kahraman, genellikle bu kişiyle, (...) rastlantı sonunda karşılaşır. Kahraman –ister arayıcı olsun ister kurban- bu bağışçıdan bir araç (...) elde eder ve bununla da uğramış olduğu haksızlığı giderir." (Propp, 1958, s.47) der.

Bu noktada, hikâyeye dâhil olan yeni kişi, diğer bir ifadeyle bağışçı, Kara Memiş'in denizde kucağına aldığı, yıllardır görmediği kırk beş yaşındaki oğlu Turgut'tur. Turgut da kendisi gibi bir Türk forsasıdır ve "*kara palabıyıklı, sırmalı esvabının üzerine demir, çelik zırhlar giymiş iri bir adam*" (s.221) olarak okura tanıtılır. Ayrıca Kara Memiş'in oğluyla karşılaşması da tesadüfen gerçekleşir. Adaya cenk için çıkan bu leventin Kara Memiş'in oğlu olması tamamen milyonda bir olabilecek bir rastlantıdır.

12.işlev: Bağışçının ilk işlevinde (D), kahraman kendisine yardımcı olacak bir nesne ile veya yardımcı elde etmesini sağlayan bir sınamayla ya da bir sorguyla karşılaşır. Kara Memiş, daldığı uykusundan "*Bizimkiler, Bizimkiler!*" (s.219) diye bağırarak uyandığında rüyasında gördüğü Türk donanmasını birden karşısında bulur. Bir an uyku ile uyanıklık arasında gördüğünün gerçek mi, rüya mı olup olmadığını

anlayamaz. Gördüğünün gerçek olduğunu anladığında da karaya çıkan Türk leventlerine doğru koşmaya başlar. Dur ihtarına karşılık, “*Ben Türk’üm, oğullar, ben Türk’üm!*” (s.220) diyerek cevap vermesi üzerine ardı sıra sorular gelmeye başlar:

- “-Kaç yıldır esirsin?
- Kırk!
- Nerelisin?
- Edremitli.
- Adın ne?
- Kara Memiş.
- Kaptan mıydın?
- Evet!...” (s.220)

Bu diyalogdan sonra Kara Memiş, Turgut’un huzuruna çıkarılır ve bu defa Turgut Reis, karşısındaki kişinin gerçekten Kara Memiş olup olmadığını öğrenebilmek için sorular sorar.

13.işlev: Kahramanın tepkisi işlevinde (E), kahraman kendisine bağışta bulunacak kişinin eylemlerine tepki gösterir. Bu tepki, olumlu ya da olumsuz olabilir. Turgut, namı dillerde dolaşan Kara Memiş’in, karşısındaki ak sakallı ihtiyar olup olmadığını anlamak için sorular sorduğunda aralarında şu diyalog geçer:

- “Sen Kaptan Kara Memiş misin?
- Evet!
- (...)
- Hızır Aleyhisselamın geçtiği yerlerden geçen sen misin?
- Benim.
- Doğru mu söylüyorsun?**
- Ne yalan söyleyeceğim?”** (s.221)

Turgut’un verdiği son karşılıkla kendisine inanmadığını anlayan Kara Memiş, ona verdiği cevapla da tepki gösterir. Kara Memiş’in gösterdiği tepkisinde haklı olup olmadığını bu defa da “*Aç bakayım sağ kolunu!*” (s.221) diyerek sınamak isteyen Turgut, sınamanın sonunda aradığı cevabı bulunca karşısındaki ihtiyarın doğru söylediğini anlar.

14.işlev: Büyülü nesnenin alınması işlevi (F), kahramanın soru veya sınama/lara küstahça bir yanıt ya da olumsuz bir tepki verip vermemesine bağlı olarak ortaya çıkar. Propp verilen tepki veya cevabın olumlu olması halinde işlevin, diğer bir ifadeyle aktarımın (büyülü nesnenin alınması) gerçekleşeceğini söyler. Kendisinden sağ kolunu göstermesi istenen Kara Memiş, isteğe itiraz etmeden karşılık verir:

- “İhtiyar, kaftanının altından kolunu çıkardı. Sıvadı. Beye uzattı.” (s.221)

Hikâyede, büyümlü nesnenin ne olduğu ve büyümlü nesnenin kahramana verilmesi işlevi, 15., 16., 17., 18. ve 19. işlevlerle beraber düşünülmelidir.

15.işlev: Bir kahraman eşliğinde yolculuk işlevi (G), kahramanın aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaşması, kendisine kılavuzluk edilmesi ya da oraya götürülmesi işlevidir. Kara Memiş, uyandığında karşısında Türk donanmasını görünce heyecanla karaya çıkan leventlere doğru koşar ve onlara Türk olduğunu söyler. Kendisinin Kara Memiş olduğu öğrenilince de, leventler arasında büyük bir coşku olur. Leventler, onu hemen Turgut Reis'e götürmek için harekete geçerler:

“İhtiyarın etrafındaki askerler birbirine karıştı. Bir çığlıktır koptu. ‘Beye haber verin! Beye haber verin!’ diye bağrışıyorlardı. İhtiyarın kollarına girdiler. Kuş gibi deniz kenarına uçurdular. Bir sandala koydular. Büyük bir kadirgaya çıkardılar. (...) Biraz güvertede durdu. (...)

-Haydi, beyin yanına!

dediler. Kendini kadirgaya getiren askerlerle beraber büyük geminin kıçına doğru yürüdü. Kara palabıyıklı, sırmalı esvabının üzerine demir, çelik zırhlar giymiş bir adamın karşısında durdu.” (s.220-221)

Hikâyede aranan nesne, at, kılıç gibi sihirli ve somut bir varlık değil, soyut bir kavramdır; özgürlüktür, esaretten kurtuluştur. Kara Memiş’in kırk yıldan uzun bir süredir aradığı, elde etmeye çalıştığı hürriyete de başka bir diyara yapacağı bir yolculukla değil, esir ve sefil bir hayat sürdüğü adanın açıklarındaki Türk donanmasına çıkmasıyla ulaşacaktır. Bir anlamda bu Türk gemisi, vatan toprağının bir parçasıdır. Çünkü gemide dalgalanan, Türk sancağıdır. Adadan leventlerin iştirakiyle önce uçarcasına deniz kenarına götürülen, oradan da bir sandalla kadirgaya çıkarılan Kara Memiş, böylece aradığı nesneye (özgürlük) doğru yolculuğunu yapmış olur. Bu yolculukta kendisine kılavuz olanlar ve beyin huzuruna çıkmasına vesile olanlar da Türk leventleridir.

16. ve 17. işlev: Çatışma (H) ve özel işaret (I) işlevleri, kahramanın bir saldırganla bir çatışmada karşı karşıya gelmesi ve bu karşılaşmada kahramanın vücudunda bir işaretin oluşmasıdır. Anlatıda bu karşılaşma ve çatışma olmalı ki, kahraman için bir sonraki işlev gerçekleşsin ve “kahraman, çatışma sırasında bir yara al(sın.)” (Propp, 1985: 58) “Bu ‘özel işaret’, daha sonra kahramanın zor görevi başarmasına ve tanınmasına yardımcı olacaktır.” (Kıran ve Kıran, 2011: 179) Kara Memiş’in saldırganla karşı karşıya geldiği bu çatışma, hikâyede geriye kırılmayla okura sunulur ve elli yıl öncesine gidilir:

“Pazısında **haç şeklinde bir yara izi** vardı. Bu yarayı, gecesini altı ay süren bir adadan karısını kaçıran almıştı.” (s.221)

18. ve 19. işlevler: Zafer (J) ve giderme (K) işlevleri, saldırganın kahramana yenik düşmesi ve saldırganın kahramanda sebep olduğu kötülüğün/eksikliğin giderilmesidir. Kara Memiş hem elli yıl önceki çatışmada saldırganı galebe çalmış ve eşini uzak diyarlardan almış, hem de mevcut hikâyeye zamanında esir olarak bulunduğu adada özgürlüğüne kavuşmuştur. Kolundaki yara izinin ortaya çıkması

üzerine Turgut Reis'in, "*Ben senin oğlunum!*" (s.221) cümlesi, bir anlamda, zaferin elde edildiğinin vurgulandığı cümledir. Aynı zamanda bu cümle, bağışçının kahramana vereceği 'büyülü nesne'dir. Turgut'un, Kara Memiş'in oğlu olduğu gerçeği, adeta sihirli kapıları açar ve böylece Kara Memiş, kırk yıldır saldırganın sebep olduğu kötülüğün neticelerinden kurtulur, diğer bir ifadeyle hem özgürlüğüne hem yıllardır hasretini çektiği oğluna hem de şânına ve saygınlığına kavuşmuş olur. Bu zaferle birlikte anlatıcının Kara Memiş'i tanımladığı ifadenin de değiştiği görülür; o, artık ihtiyar bir esir değil, eski kahramandır:

"İhtiyar esir, sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu ona:

-Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal.

dedi.

Eski kahraman kabul etmedi." (s. 221)

20.işlev: Geri dönüş (↓) işlevi, kahramanın başlangıçtaki yola çıkış noktasına yeniden varması, ulaşması demektir. Hikâyede bu varış, bir mekâna ulaşmayla gerçekleşmez. Zaten anlatıda Kara Memiş'in hikâyesi bir mekândan ayrılışla başlamamaktadır. Burada Kara Memiş'in geri dönüşü, eski kahramanlık günlerindeki ruha, cenkten cenge koşan günlerine dönmesi anlamı taşımaktadır. Bir Akdeniz adasına cenk için gelen Türk leventlerine katılmak isteyen Kara Memiş'in çok ihtiyar olması, vurulma ihtimalinin bulunması oğlu Turgut'u endişelendirdiğinden babasının savaşa katılmasını istemez. Ancak Kara Memiş, "*birdenbire gençleşmiş bir kaptan gibi doğrul(arak)*" (s.222) kalkan ve kılıç ister, eski günlerdeki gibi cenge katılmak için can atar.

21.işlev: İzlenme işlevi (Pr), zarar vermek amacıyla dönüş yolunda olan kahramanın izlenmesi durumudur. Hikâyede bu işlev yoktur.

22.işlev: Yardım işlevi (Rs), kendisini izleyen/ler tarafından başı dertte olan kahramana yardım edilmesi işlevidir. Bu işlev de hikâyede yoktur.

23.işlev: Kimliğini gizleyerek gelme işlevi (O), kahramanın kendi ülkesine ya da başka bir diyara varması işlevidir ki bu işlev de hikâyede yer almaz.

24.işlev: Asılsız iddialar işlevi (L), düzmece bir kahraman tarafından asılsız iddiaların, yalanların ileri sürülmesidir. Bu işlev de hikâyede bulunmaz.

25.işlev: Güç iş işlevi (M), kahramana zor bir görevin önerilmesi durumudur. Cenge gitmek için hazırlanan Turgut ve leventlerine katılmak isteği Turgut'un "*Rahat et! Bizi seyret!*" (s.222) diyerek geri çevrilir. Mevzu bahis cenk olunca, bu, Kara Memiş'in tahammül gösteremeyeceği zor bir sabır işidir ki, bu öneri eski Türk forsası için çok güç bir iştir.

26.işlev: Güç işi yerine getirme işlevi (N), kahramana sunulan önerinin yerine getirilmesi eylemidir. Önceki işlevde Kara Memiş'e sunulan teklif, cenge katılmaması

yönündedir. Ancak Kara Memiş'in ısrarları neticesinde Turgut duyduğu endişeyi sonunda açıkça ifade eder: Babasının vurulması ve onca yıldan sonra babasının vatana hasret ölmesi. Turgut'a göre kırk yıllık vatan hasretiyle ölmek babası için zor ve çok acı bir durumdur. Bu durum, aynı zamanda göze alınabilecek kadar kolay değildir, güç bir iştir de. Bu noktada 'vatana hasret ölme' ihtimali ikinci bir güç iş olarak ortaya çıkar. Fakat ihtiyarlığına, vurulma ve vatana hasret gitme ihtimallerine rağmen Kara Memiş için vatan uğruna, sahip olunan değerler uğruna savaşmak ve gerekirse şehit olmak en büyük şeref olacaktır. Anlatıcı da Kara Memiş'in ağzından ileri kırılmayla bu zor görevin kaçınılmaz sonunu okura sezdirir:

"(...) geminin kıçında sallanan sancağı göstererek:

-Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" (s.222)

Bir anlamda bir şehidin, Kara Memiş'in, son arzudur bu istek.

27.işlev: Tanınma işlevi (Q) , kahramanın tanınması, kimliğinin ortaya çıkması aşamasıdır. Propp, bu işlevle ilgili olarak şunları söyler:

"Kahraman özel bir işaret, belli bir iz (yara, yıldız) ya da kendisine verilmiş olan bir nesne (yüzük, mendil) aracılığıyla tanınır. Bu durumda, tanınma, kahramanın özel bir işaret aldığı işleve uygun düşer. Kahraman, aynı zamanda güç bir işi yerine getirmiş olması nedeniyle de tanınır." (1985: 67)

Kara Memiş'in pazusundaki yaradan oğlu Turgut tarafından tanındığı 17. işlevde (özel işaret işlevi) bahsedilmişti. Kahramanın güç bir işle tanınması da hikâyede, Kara Memiş'in cenge ısrarla katılmak istemesi, yaşı kaç olursa olsun savaşçı ruhunu kaybetmemesi, "*Kırk senedir dövüşe hasretim.*" (s.222) demesi ve vatan için şehit olmayı istemesi, nâmı padişaha kadar ulaşan, bütün menkıbeleri dilden dile anlatılan Türk forsası Kara Memiş'e yakışan duygu, düşünce ve eylemlerdir. Böylece o, gerek sözleriyle gerekse eylemleriyle kişiliğini gözler önüne serer.

28.işlev: Ortaya çıkarma işlevi (Ex), düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün kimliğinin ortaya çıkarılmasıdır. Hikâyede düzmece kahraman yoktur. Turgut Reis ile leventlerinin Kara Memiş'in yıllarını geçirdiği Akdeniz'deki adaya cenk için gelmeleri Türk leventleri için bu ada sahiplerinin (saldırgan/mesela Malta korsanları) ortadan kaldırılması ve böylece kötülüğün son bulması içindir.

29.işlev: Biçim değiştirme işlevi (T), kahramanın yeni bir görünüm kazanması durumudur. Kara Memiş'in kim olduğunu öğrenen leventlerin onu kadırgaya götürmelerinden sonra üzerindeki çuvaldan bozma yırtık kıyafeti çıkarıp "*ayağıma bir çakşır geçirdiler. Sırtına bir kaftan attılar. Başına bir kavuk koydular.*" (s.220) Böylece Kara Memiş, şanına yakışan bir görünüme de kavuşur.

30.işlev: Cezalandırma işlevi (U), düzmece kahramanın ya da saldırganın cezalandırılması aşamasıdır. Hikâyede yukarıda da belirtildiği gibi düzmece bir kahraman yoktur. Saldırganın cezalandırılıp cezalandırılmadığı da hikâyede belirtilmez. Ancak Türk leventlerinin cenge gideceklerinin söylenmesi ve Kara Memiş'in cenge şehit olma şevkiyle gideceğini söylemesi okura bir fethin gerçekleşeceğinin, diğer bir ifadeyle de saldırganın cezalandırılacağı yorumunu yaptırır.

31.işlev: Evlenme işlevi (W), kahramanın evlenmesi ve tahta çıkması işlevidir. Hikâyede böyle bir son yaşanmaz. Ancak hikâyede, masallarda görülen mutlu sona benzemese de, Kara Memiş'in son çarpıcı cümlesinden hareketle şöyle bir yorum yapılabilir: Vatan al bayrağın dalgalandığı yerdir; üzerine al sancak örtülen şehidin makamı da makamların en yücesidir. Dolayısıyla girecekleri cenkte şehit olma ihtimali yüksek olan Kara Memiş'in şehadeti, onu tahtların, makamların en yücesine oturtacaktır.

Propp'un yapısal anlatı çözümleme yöntemine göre incelenen *Forsa* hikâyesinde 27 işlevin yer aldığı görülmektedir. Propp'un belirlediği simgelerle de hikâyenin şeması şöyle ifade edilebilir:

β Υ δ ε ξ η θ A a B C ↑ D E F G H I J K ↓ M N Q T U W

Hikâyede Propp'un belirlediği eylemlere göre kişilerin dağılımı da şöyledir:

1. **Saldırgan (Kötü Kişi):** Malta Korsanları, Efendi (çiftçi), bağın sahibi
2. **Bağışçı (Sağlayıcı):** Turgut
3. **Yardımcı:** Türk leventleri
4. **Aranılan nesne/kişi:** Özgürlük, vatan, aile
5. **Gönderici:** -
6. **Kahraman:** Kara Memiş
7. **Düzmece kahraman:** -

Hikâyede, işlevleri gerçekleştiren kişilere uygun düşen eylem alanlarından göndericinin eylem alanı ile düzmece kahramanın eylem alanı olmadığından gönderici ile düzmece kahraman, kişiler dünyasında yer almaz.

Hikâye'nin Propp'un belirlediği masalın akışında yer alan 4 bölüme göre oluşumu ise şöyledir:

1. **Başlangıç bölümü:** Aslında hikâye doğrudan doğruya Kara Memiş'in bir eksiklikle (esir olması nedeniyle özgürlüğünün elinden alınması) karşı karşıya olduğunun belirtilmesiyle başlar. Bu bölümünde hikâye kahramanı Kara Memiş hakkında bilgiler mevcut hikâye zamanı ile geriye kırılmalar arasındaki geliş gidişlerle okura sunulur: Kara Memiş'in mevcut hikâye zamanındaki fiziki portresiyle tanıtılması, geriye kırılmalarla Kara Memiş'in

nasıl dillere destan bir denizci olduğunun anlatılması ve eşi ile oğlu hakkında bilgi verilmesi; Malta korsanları tarafından esir düştüğünün ve artık özgürlüğünün elinden alındığının belirtilmesi; korsanların kadırgalarında yıllarca kürek çektiğinin, kürek çekemeyecek bir yaşa geldiğinde ise pazarda bir çiftçiye satıldığının söylenmesi; çiftçinin de iyice yaşlanması nedeniyle onu sözde azat edip sokağa atması, onun viran bir kulübeye sığınması, kulübenin olduğu bağın sahibinin de artık onu istememesi; kırk yıldır yaşadıklarına rağmen bir gün kurtulacağına sarsılmaz bir inançla ve sabırla inanması; rüyalarında bir gün Türk gemileri tarafından kurtulduğunu görmesi.

2. **Eksiklik (Gerilim ve Düğüm):** Türk donanmasının Akdeniz'deki bir adaya cenk için gelmesi; Türklerin geldiğini gören Kara Memiş'in onlara doğru kendisinin de Türk olduğunu söyleyerek koşması ve kendisini Kara Memiş olarak tanıtmaması; Kara Memiş'in Türk leventler tarafından adadan alınıp gemiye götürülmesi; geminin kaptanı Turgut Reis'in tanıtılması; Kara Memiş'in üstünün başının değiştirilerek Turgut'un huzuruna çıkarılması; Turgut ile Kara Memiş'in konuşması; Turgut'un Kara Memiş'e inanmaması ve onu sınaması, ondan sağ kolunu sıyırmasını istemesi (burada merak unsuru en üst seviyededir); kolunu sıyıran Kara Memiş'in vücudunda yıllarca önce oluşan yara izinin ortaya çıkması;
3. **Zafer:** Kolundaki yara izinden Turgut Reis'in Kara Memiş'in oğlu olduğunun anlaşılması; Kara Memiş'in özgürlüğüne, oğluna, nâmına yeniden kavuşması; karaya cenk için çıkacak olan Turgut'un babasına kendileriyle gelmemesini söylemesi; Kara Memiş'in buna ısrarla itiraz etmesi; Turgut'un babası için taşıdığı endişeleri dile getirmesi; Kara Memiş'in vatana hasret ölme pahasına da olsa cenge katılacağını belirtmesi ve şehit olması halinde üzerine al sancağın örtülmesi dileğini ifade etmesi.
4. **Ortaya Çıkarma (Çözüm):** Sözü ve eylemleriyle namı dillerden dillere dolaşan, menkıbeleri padişahın dahi kulağına gidip huzura kabul edilen Türk Forsası Kara Memiş'in, yetmiş küsur yaşında olmasına rağmen cenk şevkiyle hâlâ tutuşması, vatan ve bayrak aşkıyla dolu olan bu meşhur Türk gemicisinin denizlere geri dönmesi.

Propp'un masallardaki ortak akış planlarına göre düzenlenen bu bölümler, "yapıtların öznelliklerini göz önüne almaz, anlam yaratmanın genel olarak nasıl gerçekleştiğini gösterir." (Erkman-Akerson, 2010, s.170) O hâlde Forsa, bir hikâye olarak kendi özneliğiyle ele alındığında yukarıdaki bölümler klâsik hikâyede görülen 3 ana başlık altında toplanabilir: Serim-Düğüm-Çözüm. Serim, başlangıç bölümü; Düğüm, eksiklik ile zafer bölümleri; Çözüm de Ortaya Çıkma bölümü olarak belirlenebilir.

Sonuç

Propp'un masallar üzerinde yapmış olduğu yapısal çözümleme metoduna göre incelenen *Forsa* hikâyesinde elde edilen sonuçlar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- Propp'un belirlediği 31 işlevden 27 tanesi hikâyede yer almaktadır. Bu işlevler şunlardır: 0.Başlangıç durumu, 1.Uzaklaşma işlevi, 2.Yasaklama işlevi, 3.Yasağı çiğneme işlevi, 4. Soruşturma işlevi, 5.Bilgi toplama işlevi, 6.Aldatma işlevi, 7.Suçta katılma işlevi, 8.Kötülük ve eksiklik (8a) işlevleri, 9.Aracılık ya da geçiş anı işlevi, 10.Karşıt eylemin başlangıcı işlevi, 11.Gidiş işlevi, 12.Bağışçının ilk işlevi, 13.Kahramanın tepkisi işlevi, 14.Büyülü nesnenin alınması işlevi, 15.Bir kahraman eşliğinde yolculuk işlevi, 16.Çatışma işlevi, 17.Özel işaret işlevi, 18.Zafer işlevi, 19.Giderme işlevi, 20.Geri dönüş işlevi, 21.Güç iş işlevi, 22.Güç işi yerine getirme işlevi, 23.Tanınma işlevi, 24.Ortaya çıkarma işlevi, 25.Biçim değiştirme işlevi, 26.Cezalandırma işlevi ve 27.Evlenme işlevi. Buna karşılık, Propp'un belirlediği 31 işlevden hikâyede yer almayan 4 işlev de şunlardır: 1.İzlenme işlevi, 2.Yardım işlevi, 3.Kimliğini gizleyerek gelme işlevi ve 4.Asılsız iddialar işlevi. **Kısacası; Forsa hikâyesi, Propp'un belirlediği işlevlerin çok büyük bir çoğunluğuna sahiptir.**
- Propp'un her bir işlev için belirlediği simgelerle hikâyenin ortaya çıkan şeması şöyledir:

β Υ δ ε ξ η θ A a B C ↑ D E F G H I J K ↓ M N Q T U W

- Propp'un belirlediği 31 işlevin kişilere uygun düşen 7 eylem alanından 5 tanesi hikâyede yer alır. Bunlar şunlardır: 1.Saldırgan (ya da kötü kişinin) eylem alanı, 2.Bağışçının (ya da sağlayıcının) eylem alanı, 3.Yardımcının eylem alanı, 4.Prensesin (aranan kişi/nesne/kavram) ve babasının eylem alanı ve 5.Kahramanın eylem alanı. Hikâyede yer almayan 2 eylem alanı da şunlardır: 1.Gönderenin eylem alanı ve 2. Düzmece kahramanın eylem alanı. **Kısacası; Forsa hikâyesi, Propp'un belirlediği işlevlerin kişilere uygun düşen eylem alanlarının çok büyük bir çoğunluğuna sahiptir.**
- Hikâyede eylem alanlarına göre belirlenen kişilerin sayısı 5'tir. Bunlar, 1.Saldırgan (kötü kişi), 2.Bağışçı (sağlayıcı), 3.Yardımcı, 4.Prenses ve babası (aranan kişi/nesne/kavram) ve 5.Kahraman'dır. Gönderen ve Düzmece kahramanın, hikâyede eylem alanları olmadığı için anlatıda bu iki kişi yer almaz. **Kısacası; Forsa hikâyesi, Propp'un belirlediği eylem alanlarına göre ortaya çıkan kişilerin çok büyük bir çoğunluğuna sahiptir.**
- Propp'un belirlediği her masalın akışında yer alan 4 temel bölüm hikâyede de yer almaktadır: 1.Başlangıç, 2.Eksiklik (gerilim ve düğüm), 3.Zafer ve

4.Ortaya çıkma (çözüm). **Kısacası; Forsa hikâyesi, Propp'un belirlediği 4 temel bölümün tamamına sahiptir.**

- Klasik hikâye tarzında görülen Serim-Düğüm-Çözüm bölümleri, Propp'un belirlediği masalların akışında görülen 4 temel bölümle de örtüşür: Serim/Giriş: Başlangıç, Düğüm/Gelişme: Eksiklik ve Zafer, Sonuç/Çözüm: Ortaya çıkma. **Kısacası, Propp'un belirlediği 4 temel bölüm de, klasik hikâye tarzındaki Giriş-Gelişme-Sonuç bölümlerine sahiptir.**

Forsa hikâyesinin Propp'un ortaya koyduğu yapısal anlatı çözümleme metoduna göre uygulanabilmesi, hikâyenin olay merkezli bir anlatı olmasından kaynaklanmaktadır. Klasik tarz hikâye anlayışına sahip olan Ömer Seyfettin, Maupassant tarzı (olay) hikâyeciliğin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisidir. Propp'un da çözümleme metodundaki en önemli unsur, işlevler, diğer bir ifadeyle eylemlerdir. Eylemler kişilerin karakterlerini ortaya çıkarır, yeni olayların meydana gelmesine sebep olur, merak unsuruyla düğümlenen noktalar olayların heyecanlı takibiyle mantıksal bir bütünlük içinde neticede açıklık kazanır. Ayrıca halk edebiyatının bir türüne, masala, uygulanarak ortaya çıkan bir metodun, hikâye gibi konusunu gerçekleştirmiş ya da gerçekleşmesi mümkün olan olaylardan alan bir türe uygulanabilmesi, bu metodun anlatma esasına bağlı bütün edebî metinlere de uygulanabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Metni hareket noktası olarak ele alan ve metni tamamlanmış bir sistem/yapı olarak kabul eden Propp'un yapısal anlatı çözümleme yönteminin uygulandığı bu hikayede, hikayedeki her bir vaka parçasının birbiriyle yapısal olarak mantıksal bir bütünlük içinde olduğu ve hikayedeki her bir unsurun, özellikle de eylemler ile kişiler arasındaki fonksiyonel ilişkinin son derece önemli olduğu görülmüştür. Böylece hikayenin yapısal bütünlüğü içerisinde derin yapıda yer alan hikayenin iletisi/mesajı da, hikayeyi meydana getiren her bir unsurun birbirleriyle olan ilişkileri ve bu ilişkilerdeki işlevsellikleriyle görünür kılınmıştır.

Propp'un yapısalçı anlatı çözümler yönteminin Ömer Seyfettin'in diğer hikâyelerine bir bütün olarak uygulanması, onun hikâyelerini oluşturan yapısal unsurların tespiti açısından değerli olacaktır.

Etik Kurul İzni *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*

Çatışma Beyanı *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Destek ve Teşekkür *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Argunşah, H. (2004). Hikâyemizde Mühim Bir Merhale: Ömer Seyfettin. (Ed. Ramazan Korkmaz). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*. Ankara: Grafiker Yayınları. 206-207.
- Çıblak, N. (2005). "V. Propp'un Masal Çözümleme Metodu". *Türk Dili Dergisi*, 638, 127-140.
- Dervişcemaloğlu, B. (2014). *Anlatıbilime Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erkman-Akerson, F. (2010). *Edebiyat ve Kuramlar*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kıran A. & Kıran Z. (2011). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Moran, B. (2017). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ogur, E. (2011). "Ömer Seyfettin'in tarih konulu hikâyelerinde değerler". *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 91-109.
- Ömer Seyfettin (2017). "Forsa". *Bütün Eserleri*. C. 3 (Haz. Hülya Argunşah). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Propp, V. (1985). *Masalın Biçimbilimi*. (Çev. Mehmet Rifat & Sema Rifat). İstanbul: BFS Yayınları.
- Rifat, Mehmet (1985). Giriş. *Masalın Biçimbilimi*. İstanbul: BFS Yayınları.
- Tarakçı, G. (2019). Harem'de Bir Alafranga. *Hikâyenin Türkçe Sesi Ömer Seyfettin Hece Özel Sayısı*, 265, 215-234.